

ზოგადი ჰერალდიკა

ჰერალდიკა (ფრანგულად – Héraldique, გერმანულად – heraldik, იტალიურად – araldic, პოლონურად – heraldyk, რუსულად – геральдика) საზოგადოებრივი ხასიათის მეცნიერებაა, რომელიც შეისწავლის გერბებს და მათ გენეზისს. საზოგადოებრივი და პოლიტიკური განვითარება განსაზღვრავს ჰერალდიკის განვითარების თავისებურებებსა და ტენდენციებს.

გერბი (Armes, armoiries, blason, wappen, arma, herb, ecu, ecusson) გარკვეული სახელმწიფოს, ოლქის, ქალაქის, სასულიერო თუ საერო ორგანიზაციის, საზოგადოების, გვარის, პირის, მუდმივ გამოსარჩევ ნიშანს წარმოადგენს, რომელიც გადმოსცემს გარკვეულ საზოგადოებაში არსებულ სამართლებრივ, სოციალურ-პოლიტიკურ, მორალურ-ეთიკურ და სხვა ურთიერთობებსა და ცნებებს. გერბი აუცილებლად უნდა ემორჩილებოდეს ჰერალდიკური მეცნიერების მკაცრ კანონებს (შექმნილს ხანგრძლივი დროისა და პრაქტიკის შედეგად), წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი გერბი არაა და მხოლოდ უბრალო ნიშანს წარმოადგენს; ამავე დროს, ყოველი ნიშანი, რომელიც აკმაყოფილებს ჰერალდიკის მოთხოვნებს, გერბად მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება იქნას მიღებული, როცა იგი დაფიქსირებული და დაკანონებულია არსებული პოლიტიკური მმართველობის, ხელისუფლების მიერ.

გერბის მთავარი დამახასიათებელი თვისებაა მემკვიდრეობითობა.

თვითონ სიტყვა „გერბი“ წარმოშობილია ძველგერმანული სიტყვიდან არბი, რომელიც დროთა განმავლობაში გადაკეთდა ჰერბედ და აღნიშნავს მიწას, მიწის ფლობას, მიწის მემკვიდრეობითობას.

გერბისათვის აუცილებელია:

1 – ემორჩილებოდეს ჰერალდიკური მეცნიერების მკაცრ კანონებს;

2 – გადადიოდეს მემკვიდრეობით;

გერბის შემადგენელი ნაწილებია:

1 – ფარი;

2 – გვირგვინი ანუ ტიტულარული გვირგვინი და ქუდები;

3 – მუზარადი;

4 – მუზარადი მორთულობა;

5 – ბურელეტი;

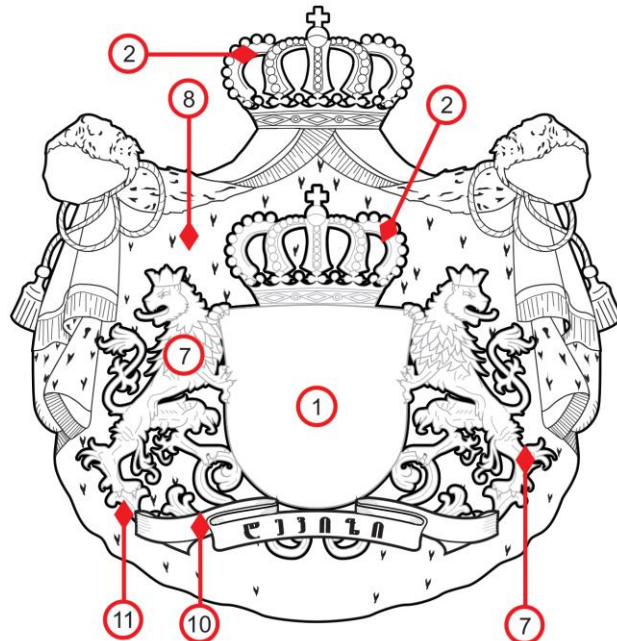
6 – ლამრეკენი;

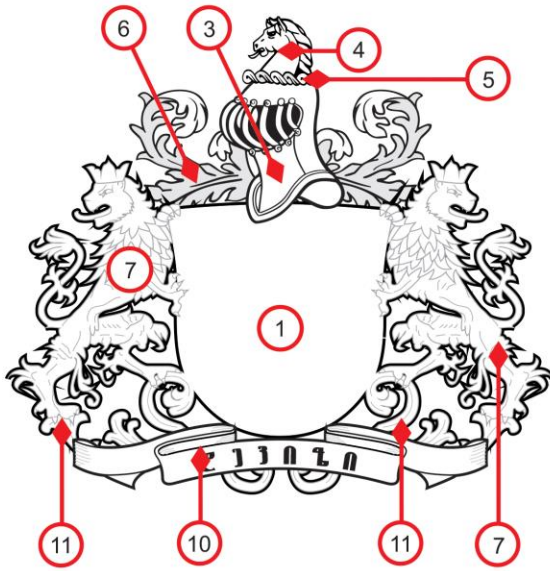
7 – ფარის მცველები;

8 – მანტია;

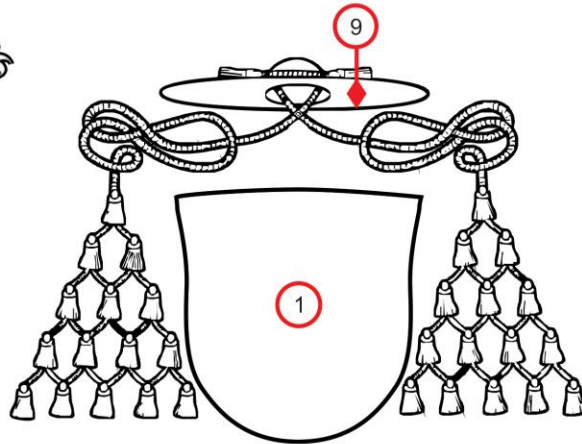
9 – ზონრები;

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ფარის გარდა გერბის ყველა შემადგენელი ნაწილი არაა აუცილებელი ელემენტია და ისინი დამატებით იდენტიფიკაციის საშუალებებს წარმოადგენენ.

გერბის ბლასონი, ანუ ერთი მხრივ გერბის განმარტება, ნაკითხვა, მისი გაშიფვრა, მეორე მხრივ, მისი სწორად, თანამიმდევრულად აღწერა საყოველთაოდ მიღებული ჰერალდიკური ტერმინოლოგიის – სპეციალური ჰერალდიკური ენის (*jargon du blason*) გამოყენებით ხდება – ჰერალდიკის სპეციალისტების – ჰეროლდთა მიერ. ტერმინი „ბლასონი“ აღებულია ფრანგული სიტყვიდან, რაც საგვარეულო გერბს ნიშნავს ან გერმანულიდან, რაც ბუკის კერას, ანუ ამ შემთხვევაში გამოცხადებას ნიშნავს. ჰეროლდთა

ინსტიტუტი კი XII საუკუნეში წარმოიშვა. პირველად ეს სიტყვა „ჰეროლდი“ XIV საუკუნიდან გვხვდება. (იგი მოიხსენიება პეტერ ზუხენვირტის რაინდულ პოემაში „ჰრენდრედენ“).

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს პარლამენტთან არსებული ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოში მუდმივად მიმდინარეობს მუშაობა საერთაშორისო ჰერალდიკური ტერმინოლოგიის ქართული შესატყვისების მოსაძებნად, რაც საკმაოდ რთულ ამოცანას წარმოადგენს, რადგან შუა საუკუნეების დასავლეთევროპული ჰერალდიკური ტერმინოლოგიის მეტად თავისებური სპეციფიკურობის ქართული ეკვივალენტური ტერმინებით, აზრის დაუკარგავად გადმოცემა ძალზე ძნელია, თუმცა გარკვეული ნაწილი უკვე დადგენილია და მოქმედებს.

გერბის ბლასონი შემდეგი რიგითობით არის მიღებული:

1. ფარი;
2. გერბის ზედა მხარე (ნაწილი): მუზარადი (მისი დახასიათება: ახალია თუ ძველი, აქვს თუ არ ტიტულარული გვირგვინი და ა.შ.);
3. ლაშქრეკენი (ფერის აღნიშვნით);
4. მუზარადის მორთულობა;
5. ფარის მცველები, ან წარმომდგენები;
6. საპატიო ნიშნები, ორდენთა ნიშნები (ფარის გარეთ მოთავსებულნი);
7. კომპორტერი;
8. მანტია;
9. დევიზი.

გერბის ბლასონისას უპირველესად ყურადღება ექცევა მის მთავარ ნაწილს – ფარს. ასახელებენ მის ფორმას, როგორ არის დაყოფილი, ფერს, მასზე გამოსახულ ფიგურას და ა.შ.

ფარი გერბის მთავარი ელემენტია, მისი აზრობრივი ცენტრი, რომელიც შეიცავს მაქსიმალურ ინფორმაციას, რომელიც შეიძლება გამოისახოს, როგორც ცალკე კომპონენტი. ფარზე დაიტანება ყველა სიმბოლო და ემბლემა, რომელთაც უნდა დაახასიათონ გერბის მფლობელი.

გერბის ფარის აღწერა ხდება მარჯვნიდან, მაგრამ მხარეები განისაზღვრება არა მაყურებლის მხრიდან, არამედ მისი წარმომდგენის, წარმოსახვითი დამჭერის თვალთახედვით, რომელსაც ფარი უჭირავს. ე.ი. როცა გერბს ვუყურებთ, მისი მარცხენა მხარე ჰერალდიკაში ითვლება მარჯვენა მხარედ და პირიქით. გერბის ფარის მარჯვენა (ჰერალდიკური მარჯვენა) მხარე და ზედა ნაწილი, ჰერალდიკაში ითვლება ყველაზე საპატიოდ. ეს გარემოება გათვალისწინებულია ფიგურების (ცხოველების, ფრინველების ადამიანის თუ სხვა) განლაგებისას. ამავე დროს, ფარის კომპოზიციაში გამოსახულების მოძრაობა, დინამიკა მიმართულია აუცილებლად მარჯვნივ (ცალკეული შემთხვევების გარდა, როცა, მაგალითად, რაიმე ფიგურა ნაწილობრივ არის გამოსახული); თუ ასე არ არის, მკვლევარმა დიდი ყურადღება უნდა მიაქციოს ამ გარემოებას, რადგან ან განსაკუთრებულ შემთხვევასთან, ან გამონაკლისთან, ან სიყალბესთან გვაქვს საქმე, რაც ძალზე იშვიათად ხდება ჰერალდიკაში. შეიძლება ტოპოგრაფიული შეცდომაც აღმოჩნდეს (ე.ი. მოხდა გამოსახულების სარკისებური აღქმა).

ფარის შემადგენელი ელემენტებია:

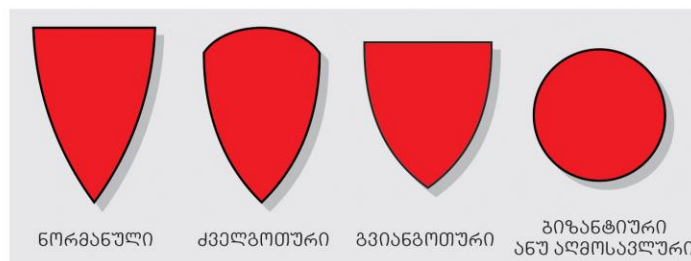
I – ფარის ველი;

II – ფერები;

III – ფარში გამოსახული ფიგურები.

უმრავლეს შემთხვევაში გერბის ფარი იყოფა ნაწილებად (ველებად). ასეთ ფარს ეწოდება „რთული ფარი“, ხოლო იმ ფარს, რომელიც დაყოფილი არ არის – „უბრალო“. ფარის დაყოფის შედეგად მიღებულ ნაწილებს ეწოდება „ჰერალდიკური ფიგურები“. ისინი პირობითად იყოფა საპატიო ანუ პირველხარისხოვან, მეორე-ხარისხოვან და მესამეხარისხოვან ჰერალდიკურ ფიგურებად.

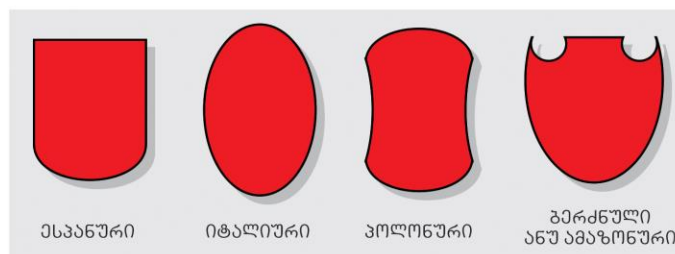
თითოეული ჰერალდიკური ფიგურის (ფარის ველების) ადგილის განსაზღვრას, მათ რიგითობას ძალზე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება და ამის ცოდნა აუცილებელია როგორც გერბის ბლასონისას, ასევე გერბის შედგენის (შექმნის) დროსაც, რადგან იგი (ნაწილების, ველების, რიგითობა) გადმოსცემს ფარის შემადგენელ ნაწილთა მეტად თავისებურ იერარქიას, რაც თავის მხრივ, განსაზღვრავს გერბის ფარში გამოსახულ ნიშან-ფიგურების მეტ-ნაკლებად მნიშვნელობას, მათ იერარქიას. ეს კი იმაზე დამოკიდებული, თუ ფარის რომელ ნაწილშია ისინი გამოსახული.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ არსებობს ჰერალდიკური ფარის რამდენიმე პირობითი ფორმა. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ შემთხვევაში ფარის ფორმა საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ ფარის მფლობელის ვინაობა და მდგომარეობა (მაგალითად: რომისებურ ფარს მხოლოდ მანდილოსანთა გერბებში ვხვდებით).

რაც შეეხება გერბში გამოყენებულ ფერებს.

თავიდანვე განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს შემდეგი გარემოება: კერძოდ – სიმბოლიკის, ემბლემატიკისა და ჰერალდიკურ ფერთა აზრობრივი მნიშვნელობა, ხშირად არაერთგვარია და არ ემთხვევა ერთმანეთს. სიმბოლიკასა და ემბლემატიკაში ფერი მჭიდროდ არის დაკავშირებული ნაციონალურ, პოლიტიკურ, ისტორიულ, რელიგიურ და სხვა იდეოლოგიურ თუ ეთნოგრაფიულ თავისებურებებთან და გამოიყენება გარკვეულ ქვეყანაში, გარკვეული ხალხის, ან რომელიმე სოციალური თუ სხვა რაიმე დაჯგუფების მიერ. ამიტომ საკრალურ და საერო სიმბოლიკასა და ემბლემატიკაში ფერი მრავალგვარი და მრავალფეროვანია. ხოლო ჰერალდიკაში ფერთა რაოდენობა, მათი შინაარსობრივი დატვირთვა, მკაცრად არის განსაზღვრული; ჰერალდიკური ფერი ინტერნაციონალურ კანონებს ემორჩილება და არავითარი ინტერპრეტაცია აქ არ შეიძლება.

ფერი ჰერალდიკაში:

I – ადიდებს სხვადასხვა ფიგურების ვარიანტების რაოდენობას და შესაძლებელს ხდის სხვადასხვა ფერის შეხამებას;

II – თითოეულ ფერს მიკუთვნებული აქვს თავისი აზრობრივი დატვირთვა, რაც შესაძლებლობას იძლევა ხარისხობრივად გაზარდოს სხვადასხვა ფიგურის მნიშვნელობა;

III – ფერთა საშუალებით გერბი იქცა ნამდვილად მხატვრული ღირებულების მქონე ნაწარმოებად.

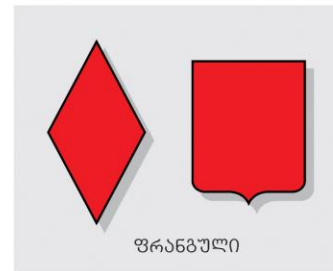
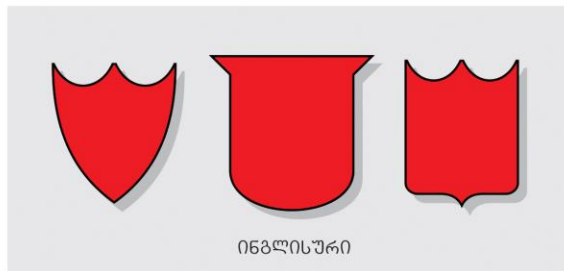
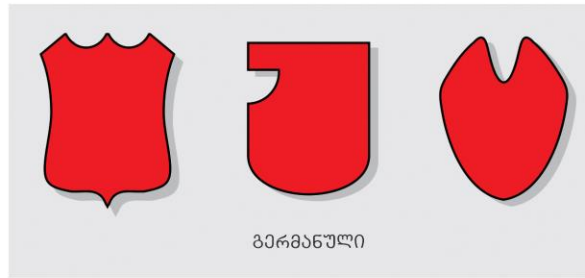
ჰერალდიკური ფერები სამ ჯგუფად იყოფა:

I. ლითონები;

II. მინანქრები;

III. ბენგეული.

ჰერალდიკაში ყველაზე მკაცრი კანონია ის, რომ არ შეიძლება გერბის ფარში ლითონზეა ლითონის ან მინანქარზე მინანქრის გამოყენება; მაგალითად: ფარის ვერცხლის ველზე (ანუ ლითონზე) ოქროს ლომის (ასევე ლითონის), ან მენამულ ველზე (ანუ ემაზე, მინანქარზე) პორფირის (ასევე ემალის) არნივის გამოსახვა. მაგრამ თუ გერბის ფარი დაყოფილია რამდენიმე ნაწილად, ამ შემთხვევაში ფარის თითოეული ნაწილი (ველი) ჰერალდიკაში ითვლება ცალკე, დამოუკიდებელ გერბად (გერბის ფარად) და ამიტომ ზემოთ ნახსენები კანონი ამ შემთხვევაში მოქმედებს არა მთლიანად გერბის ფარზე, არამედ თითოეულ ველზე ცალ-ცალკე. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ თუ გერბის ფარის ველზე რამდენიმე ერთი და იგივე ფიგურაა გამოსახული, მაშინ ყველა ფიგურა ერთმანეთის მსგავსია გამოსახვის ფორმითაც და ფერიც. ე.ი. ისინი გამოსახება ყოველგვარი ცვლილებებისა და განსხვავების გარეშე.

ჰერალდიკაში თითოეულ ფერს მინიჭებული აქვს ასტროლოგიური ნიშანი, კეთილშობილი ქვა, ლათინური ასო. აგრეთვე თითოეული ფერს აქვს საკუთარი გრაფიკული გამოსახვა (მისი შექმნა მიენერება ფრანგ მარკუს ვილსონ დე ლა კოლომბეს Marc Vulson de La Colombiere, რომელმაც 1639 წელს პირველმა გამოიყენა დაშტრიხვის წესი). განსაზღვრულია ფერთა შინაარსობრივი დატვირთვაც. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ჰერალდიკურ ფერთა ქართული შესატყვისების მოძებნა ძალზე რთული აღმოჩნდა, საბოლოოდ საქართველოს პარლამენტთან არსებული ჰერალდიკის სახელმწიფო საბჭოს მიერ, დადგინდა ჰერალდიკურ ფერთა ტერმინთა ქართული შესატყვისები.

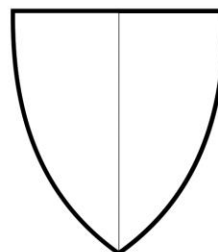
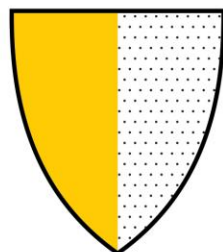
საყოველთაოდ მიღებული ჰერალდიკური ფერები და მათი სემანტიკა შემდეგია:

I. ლითონები

1 – ოქრო (E, მზე) – გრაფიკულად გადმოიცემა წერტილების საშუალებით. სემანტიკა – უზენაესობა, დიდებულება, წარჩინებულობა, ძლევამოსილება, სიმდიდრე;

2 – ვერცხლი (F, მთვარე) – გრაფიკულად გადმოიცემა თეთრი ფერით. სემანტიკა – კეთილშობილება, უმანკოება, უბინოება, სინამდევ, სიბრძნე.

აღსანიშნავია, რომ ჰერალდიკაში მხოლოდ ეს ორი ლითონი – ოქრო, ვერცხლი გამოიყენება და სწორედ ამიტომ უწოდებენ მათ „კეთილშობილ ლითონებს“.

II. მინანქრები (ემალი)

1 – მენამული (წითელი) – გრაფიკულად გადმოიცემა ვერტიკალური ხაზებით. სემანტიკა – სიმამაცე, გამბედაობა, ვაჟკაცობა, დიდსულოვნება, სამართლიანობა, სიყვარული;

2 – ლაჟვარდი (ლურჯი) – გრაფიკულად გადმოიცემა ჰორიზონტალური ხაზებით. სემანტიკა – ერთგულება, დიდება, პატიოსნება, ღირსება, გულახდილობა, ხევერიელობა;

3 – ზურმუხტი (მწვანე) – გრაფიკულად გადმოიცემა დიაგონალური ხაზებით მარჯვნიდან მარცხნივ (ჰერალდიკურად). სემანტიკა – თავისუფლება, იმედი, ზეიმი, სიხარული, ლხინი;

4 – სევადი (შავი) – გრაფიკულად გადმოიცემა ერთმანეთის გადამკვეთი ჰორიზონტალური და ვერტიკალური ხაზებით. სემანტიკა – ურყეობა, სიმტკიცე, ერთგულება, წინდახედულობა, სულგრძელობა;

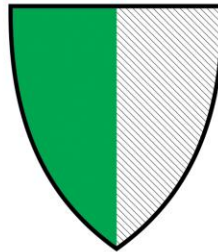
5 – პორფირი (ძონი) – გრაფიკულად გადმოიცემა დიაგონალური ხაზებით მარცხნიდან მარჯვნივ (ჰერალდიკურად). სემანტიკა – მეფურობა, უზენაესობა, ძალაუფლება, ღვთისმოსაობა.

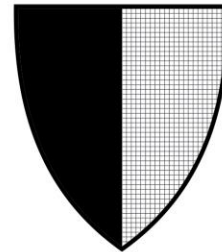
მენამული

ლაშქარდი

ზურმუხტი

სევადი

III. ბენველი

1 – ყარყუმი (hermine);

2 – ციყვი (le vair).

ყარყუმის ბენვი გერბში გამოისახება შავი ფერის, ბოლოში გაფართოებული სამყურას მსგავსი პატარა ჯვრების სახით (ვუნოდოთ პირობითად „ჯვრები“). აქვე შევნიშნავთ, რომ მანტიაში ყარყუმის ბენვი გადმოიცემა ვერცხლის ველზე შავი პატარა კუდეების სახით.

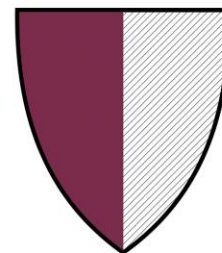
გერბის ფარში გადმოიცემა სამი სახის ყარყუმის ბენვი:

1 – "Ermine" – შავი ფერის „ჯვრები“ ვერცხლის ველზე;

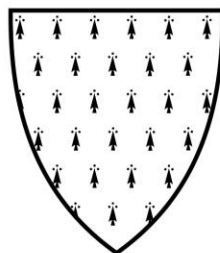
2 – "Ermines" – თეთრი ფერის „ჯვრები“ ოქროს ველზე;

3 – "Erminois" – შავი ფერის „ჯვრები“ ოქროს ველზე.

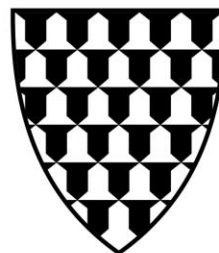
იშვიათად გვხვდება ე.წ. "Peau" (ტყავი), რომელიც გადმოიცემა – ოქროს „ჯვრები“ შავ ველზე.

პორფირი

ყარყუმი

ციყვი

ციყვის ბენვის აღმნიშვნელი ტერმინი le vair, წარმოიშვა იმის გამო, რომ გერბში გამოიყენებოდა ციყვის სხვადასხვა ბენვის კომბინაცია (de variis coloribus). ამიტომ მისი ბენვი ორი ფერით, ძირითადად თეთრით და ლაჟვარდით გადმოიცემა. დაუშვავტებთ, რომ ციყვის ბენვის ერთ - ერთი სახეობა T-ს მსგავსი ფიგურით გადმოიცემა. იგი მხოლოდ ინგლისურ გერბებში გვხვდება და ეწოდება "potent".

წინამდებარე სტატიაში ჩვენ შევეცადეთ ზოგადად გადმოგვეცა ჰერალდიკური მეცნიერების რაობა. იმედს გამოვთქვამთ, რომ მოუხედავად ძალზე მცირე ინფორმაციისა, ეს სტატია ინტერესს აღძრავს მკითხველში ამ მეთად საინტერესო მეცნიერების დარგის მიმართ.